

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra rusistiky a lingvodidaktiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Duchovní próza N. V. Gogola
Spiritual prose of N. V. Gogol

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Radka Hříbková CSc.

Autorka BP: Alena Donskikh
Na Petřínách 392/72, Praha 6 – Veleslavín, 162 00
český jazyk – ruský jazyk
Prezenční studium

Rok dokončení BP: 2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze BP je identická s její tištěnou podobou.

Místo vypracování:

Úplné datum:

Vlastnoruční podpis

Děkuji PhDr. Radce Hříbkové CSc. za odborné vedení mé bakalářské práce a cenné rady a korekturu.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá literárním dílem Nikolaje Vasiljeviče Gogola, které bylo napsáno v posledních letech jeho života. Podrobněji je rozebírána kniha, která vzbudila ve své době značnou polemiku, jež přerostla ve spory o další vývoj Ruska. Blíže jsou ukázány jednotlivé reakce společnosti, od literární kritiky různých směrů po kritiku ze strany duchovních pravoslavné církve. Problematika je zkoumána v kontextu autorovy biografie a epochy, ve které žil a tvořil.

Práce se zabývá souvislostmi mezi Gogolovým duchovním vývojem a jeho tvorbou. Hluběji se zaměřuje na duchovní krizi, která nastala v posledních letech před smrtí a značně ovlivnila jeho uvažování a literární činnost.

Klíčová slova: Gogol, próza, víra, duchovní krize, kritika

Abstract

This thesis examines the literary works of Nikolai Vasilievich Gogol written in the last years of his life. It discusses in detail his latest book that raised a huge wave of discontent at that days. The thesis shows in detail reactions of society, literary criticisms, clergy criticism from the Orthodox Church. It also describes the time Gogol lived and worked in, those days ideas that had a big effect to the critics.

The thesis evaluates the impact of the author's spiritual life on his work. It mainly focuses on the spiritual crisis that occurred during the last years before Gogol died and that greatly influenced his thinking and literary activities.

Another part of this thesis deals with the last flight of the author's life, which is associated with the need to respond to the specific criticisms that have been spoken against him.

The conclusion summarizes the views on the author's work and life.

Keywords: Gogol, prose, faith, religious crisis, criticism

Obsah

Abstrakt	4
Abstract	5
Obsah	6
1. Úvod	7
2. Gogol a pravoslaví	9
3.	11
3.1.	12
3.2. Život v Rusku	15
3.2.1.	15
3.2.2.	17
3.2.3.	18
3.3. Literatura a společenský život	20
3.3.1.	20
3.3.2. , e	21
3.3.3.	22
3.4. Autorovy úvahy a odkazy k literární tvorb	27
3.4.1. ,	27
3.4.2. « »	28
4. Dobové přejetí a kritika	32
4.1. Gogolova doba	32
4.2. Literární kritika	34
4.3. Reakce církve	38
5.	44
6. Závěr	47
7. Seznam použité literatury	49
Resumé	52
	54

1. Úvod

Nikolaje Vasiljeviče Gogola známe jako prozaika a dramatika, který je považován za zakladatele kritického realismu v Rusku. Prvky satiry, grotesky a fantastiky prostupují celou jeho tvorbou. Gogol poukazuje na lidské nedostatky, vysmívá se zkaženosti a pokrytectví lidského uvažování. Zábavnou formou nastavuje svým čtenářům zrcadlo vlastních špatných myšlenek a úvah. Příběhy i ikova, Chlestakova ukazují lidský charakter v nepříznivém světě a prostřednictvím těchto postav dává čtenářům se zamyslet nad smyslem jejich vlastního života a chováním.

Méně se však mluví o Gogolových dílech, která jsou psána v posledních letech jeho života. Jedná se o jeho duchovní prózu, prostřednictvím které otevíral své srdce a zaznamenával své myšlenky a studie z oblasti víry a náboženství. Jeho přesvědčení, že jenom skrze víru a lásku se můžeme dovést k realizaci a vůbec existovat, ho vedlo k tomu, aby na závěr svého života publikoval sbírku své korespondence

„O pravoslavné liturgii“, která vznikala mezi léty 1845–1846. Mimo tuto korespondenci vznikly úvahy o pravoslavné liturgii, přesněji (1847). Zde uplatnil všechny své vlastní zkušenosti z návštěv církevních obřadů i zkušenosti z naučené etiky zaměřené na studie života svatých a myšlenky svatých otců.

Do duchovní prózy řadíme i Gogolovu zpověď, která byla sepsána za účelem obhajoby vlastních děl. Též reagovala na útoky soudobé kritiky. (napsána v r. 1847, vydána posmrtně 1855) sloužila jako vysvětlení a komentář k již napsaným hrám a poem *„Mrtvá duše“*. Čtenář si mohl dodat například, proč a z jakých důvodů daná postava jednala tak nebo jinak. Gogol se hlavně snažil obhájit svou sbírku *„O pravoslavné liturgii“*, která vzbudila neuvěřitelnou vlnu kritiky, překročila rámec literárních polemik a neskutečně zasáhla do autorova života.

V této práci rozebíráme méně probádanou literární stránku jednoho z velikánů ruské literatury 19. století. Z Gogolovy duchovní literatury blíže prozkoumáme jeho korespondenci a osobní zpověď. Úvahy o pravoslavné liturgii ponecháme stranou, protože se jedná o velice náročnou problematiku, která vyžaduje celoživotní zkušenosti s pravoslavnou liturgií.

Gogolovu duchovní tvorbu představujeme porovnáním, osobní i literární kritikou a dedukcí a propojujeme ji s jeho religiózním smýšlením a prožíváním. Pomocí znalostí

k es anským zásad, d kladného studia Bible a zkušeností v ících lidí nahlížíme na prom ny Gogolova myšlení a jeho vlivu na literární tvorbu.

Cílem je ukázat na p íkladu Gogolovy duchovní literatury, jaký vliv má na lov ka náboženství a do jaké míry m že víra ovlivnit a prom nit lidské jednání a chování.

2. Gogol a pravoslaví

Nikolaj Vasiljevič Gogol měl již od dětství velice blízký vztah k víře a náboženství. Sám pocházel z rodu, který byl vždy spjat s mysticismem, i nkte í jeho předkové byli knězi v pravoslavné církvi.

Od raného dětství jeho rodiče dbali na to, aby byl dle kladně seznámen s pravoslavnou vírou, proto ho vodili každou neděli do kostela, nutili ho pravidelně se postit a společně s rodinou podnikali cesty na poutní místa. Sám Gogol uvádí, že jeho víra v tomto období raného dětství nebyla tak živá, spíše povinná. Po matce zdědil panický strach. Strach mystický, nadpřirozený.

Gogolova matka, Marie Ivanovna, byla ženou milující, plnou nádhery, měla smysl pro humor a byla také poutavou vypravěčkou. Svému synovi často vyprávěla i biblické příběhy. Jeden z nich Gogola natolik ovlivnil, že díky němu získal pocitovat bázeň, místy až nepředvídatelný strach ze smrti a nadpřirozené přítomnosti Boha, který je nade vším světem. Byl to příběh o Božím soudu s podrobným vylíčením muk, která čekají hříšní lidé. Jeho víra byla postavena na bázní a jeho představa o Bohu byla představa starozákonního Boha. Boha trestajícího, který dával spravedlivou odplatu za každý lidský hřích.

Gogol podobně jako jeho matka slyšel hlasy. Oba prožívali nevysvětlitelné stavy a vidění, které měly zažít jen lidé hluboce napojení na Boží volání a vedení. Vše, co je lidskému oku neviditelné a lidské mysli nevysvětlitelné, vyvolává mnoho otázek. Existuje mnoho svědectví lidí, kteří zažívali a zažívají podobné stavy. Sama Bible uvádí příběhy muže, který činil mnoho zázraků a mluvil o svém božství. Ježíš Kristus z Nazaretu je hlavní postavou čtyř evangelií Nového zákona a sám vydává svědectví o tom, že díky Bohu jsou tyto zázraky a nevysvětlitelné činy možné. Můžeme uvést příklady vzkříšení mrtvého Lazara, uzdravení nemocných, slepých, chromých, zjevení anděla Marii a Alžbět a zješťování Boží vůle skrze sny pastýřů a dalších postavám i Starého zákona. Ježíš jako Mesiáš a Spasitel světa v Novém zákoně vybízí lidi, aby jej následovali a slibuje všem, že i oni budou dělat podobné zázraky i mnohem větší, než dělal on sám. Všechny tyto příběhy Gogol dobře znal a věřil jim, proto byl naplněn bázní z majestátu a velikosti Boží moci.

Od dětství bylo Gogolovou touhou vykonat nějaký hrdinský čin i misi. Nejdležitější pro něj bylo sloužit lidem. Tato touha rostla v jeho mysli při studiích. Nejdříve chtěl být advokátem, potom se stát hercem, dále působit jako profesor a až

později se rozhodl pro dráhu spisovatele. Gogol byl laskavý a přemýšlivý. Rád pozoroval své okolí a nořil se sám do sebe, zkoumal své chování a své nitro. Pro blízké okolí byl záhadou a vyvolával mnoho otázek. Rád se vysmíval společnosti, byl sarkastický a dával ostatním nové předpisy. I Gogol dostal svou vlastní předpis: *tajemný trpaslík*.

Gogol vnitřně byl velice bohatý. Někdy mu dělalo problém rozeznávat realitu, nerozlišoval výmysl od pravdy. Jeho vnímání všudypřítomnosti ďábla a jeho moci na Zemi ještě více přispívalo na jeho uvažování a činy. Dokonce máme z jeho díla doloženou událost, že ve svých pětiletých v rybníce utopil kočku, kterou považoval za přetvářčeného ďábla.

Ve 40. letech se Gogol definitivně rozhodl sloužit lidem svou literaturou. Toto období je také spojeno s jeho ztíženým zdravotním stavem a změnami duchovního prožívání. Došlo u něj k absolutnímu převratu v jeho tvorbě. Právě toto období přineslo jedno z nejdiskutovanějších a nejvíce kritizovaných děl Gogolovy tvorby,

3.

jsou souborem dopisů, které byly napsány mezi lety 1845–1846. Dopisy byly adresovány například A. P. Tolstému, A. O. Smirnovové, N. M. Jazykovovi, V. A. Žukovskému a mnoha dalším osobnostem, z nichž některé adresáti nám nejsou zcela známi.

Je důležité říci, jak sám autor odvodil napsání této knihy a za jakým účelem tato kniha byla vydána. Gogol má podle spisovatele být knihou, která dovršuje jeho celoživotní povolání ke službě lidu. Gogol je přesvědčen, že sbírkou svých dopisů ukazuje lidem na možnost lepšího života, poučuje je, co mají dělat, a vede je správným směrem. Ve svém dopise P. A. Plentovovi z října roku 1847 píše:

„...“

Tato kniha se stala vnitřní zpodobou autora, který mnoho let strávil tím, že zkoumal sám sebe ze všech úhlů pohledu. Je to souhrn jeho studií o sobě samém, kdy i poznávání svého vnitřního já objevoval vlastnosti pro něj typické, a tím poznával svou nicotnost a hříšnost. Snažil se vytržít ze své špatnosti co nejvíce a radil lidem, aby stěžili svá srdce a mysl, aby zkoumali sami sebe a utíkali od všeho zlého. Právě s Gogolem se Rusko vydává na cestu od estetiky na cestu k religii. Tato kniha je bohatá na duchovní a mravní ponaučení. Je to kniha praktická, která má lidi vést, jak spravovat svůj život a jak postupovat k jiným lidem i k sobě samému.

V předmluvě se autor omlouvá svým čtenářům za případná nedorozumění a prosí je za odpuštění, kdyby se na něj za něco, co píše ve své knize, rozhněvali. Prosí své čtenáře, aby tuto knihu přečetli a poslali ji dál, aby mohla posloužit dalším lidem. Též prosí o modlitby za jeho duši, aby došla spasení a pokoje.

¹ ... , 1992, ...18.

První upomínky o vydání této knihy byly zaznamenány v dopise Gogola A. O. Smirnovové z 2. dubna 1845. Píše zde, že toto dílo nevzbudí velký rozruch, ale je potřeba ho sepsat a představit lidem. O rok později píše Jazykovovi, že pečlivě prozkoumal celou svou korespondenci a zjistil, že na které dopisy mohou pomoci lidem, kteří jsou v nouzi a řeší nějaké problémy. V těchto dopisech jejich pisatelé žádají Gogola o radu, o duchovní podporu. Práv proto se bude snažit předat vše, co radil svým přátelům, i celému národu a přidává pár zamyšlení o literatuře a o stavu současné kultury. Nejsoustředěn ji Gogol píše v průběhu jara a podzimu roku 1846. Tímto rokem je datováno nejvíce dopisů z této knihy. Jeho předání o důležitosti vydání poslední knihy je tak silné, že odkládá svou práci nad pokračováním druhé části *M*. Je si jistý, že tento soubor korespondence bude mít velký úspěch a povede k mravnímu obratu ruského národa.

První ránu mu zasadila cenzura. Množství dopisů muselo vyjít ve zkrácené formě, na které byly zcela vyloučeny. Tento přístup Gogola natolik pobouřil, že se dokonce rozhodl napsat samotnému carovi Mikulášovi I., aby zasáhl. Naštítí mu jeho přítel Pletněv tento nápad rozmluvil.

„...můžeme přirovnat k utopii, která je ve své totální žko uskutečnitelná. Gogolova touha po zmnění společnosti pomocí hluboké víry v lásku mezi lidmi a na základě esanské morálky nebyla ve své době pochopena.“

3.1.

Zvláštností analyzované knihy je to, že hned po předmluvě zde nalezneme autorovo předání. Je neuvěřitelné, do jakých podrobností Gogol šel a s jakou naléhavostí přemýšlel o své smrti.

V dopise matce z 25. ledna roku 1847 píše o tom, proč začal závat do své knihy. Hlavním důvodem sepsání závěti byl jeho v posledních letech těžký zdravotní stav. Ne nadarmo mu Bůh dal pocítit ten strach, který nastává, když člověk spěje ke sklonku svého života. Práv uvědomění si blížící se smrti nám, lidem, má poskytnout zamyšlení se nad tím, jaký žijeme život. Když si denně budeme připomínat, že smrt má že nastat v nám neznámou dobu, nedovolí nám to promarnit náš život a naopak nás to zaváže k odpovědnosti za své jednání a chování.

Gogol ve své závěti žádá, aby byl pohřben až tehdy, když se objeví příznaky rozkladu jeho těla. Tato žádost je pro nás zcela šokující, ale právě pohřbení zaživa bylo tou nejhorší noční můrou v Gogolově životě.

Pro své spoluobčany zanechává testament, kterou nosí již dlouho ve svém srdci. Nemůže však být vydána za autorova života, protože jí má smysl být jen po autorově smrti. Tuto povídku píše ve stavu neuvěřitelného strachu z přicházející smrti. Dělá si se toho, že za chvíli bude mimo své tělo a tento svět. Bolestně vnímá přítomnost zlých mocností a nadpřirozené moci nad jeho životem. Povídku mohou čtenáři vnímat jako pouhý román, ale není tomu tak. Gogol obhajuje své právo něco po sobě zanechat, jako bratr v Kristu touží předat jakési *dictum* další generaci. Vždyť Gogol ležící na smrtelné posteli má tu možnost vidět ty, které v cíti zcela jinak a hlouběji proniknout do duchovního světa. Vyznává svým spoluobčanům, že je miloval a právě tato láska ho držela, když prožíval všechna svá trápení. Touží po tom, aby se tato láska vryla do srdce každého člověka. Přesvědčuje čtenáře, že si ji nevymyslel sám od sebe, ale že sám Bůh k němu promlouval a vedl jeho slova.

Podle některých literárních vědců se jedná o povídku, která nebyla dochována nebo byla ztracena. Další vědci považují tuto povídku za později vydanou sbírku.

Odvodují to tím, že v roce 1845, kdy byla sepsána závěť, Gogol prožíval těžkou nemoc a byl přesvědčen, že umírá. Víme však, že nemoc překonal a hned poté začal shromažďovat celou svou korespondenci a vytvořil námi zkoumanou knihu.

Dalším bodem testamentu je to, aby na místě jeho hrobu se nepokládala žádná náhrobní deska. Nepovažoval se za nijak výjimečného člověka a sám pokládal jiné lidi za mnohem hodnější pomníku, než je on sám. Bral sebe jako malého, hříšného člověka, který není hoden památky. Toužil po tom, aby na něj lidé vzpomínali jako na kajícího se křesťana, aby ho neoplakávali a nepospíchali s chválou i soudem, ale raději vydali jeho poslední dopisy, které mají sloužit k potěšení duše, jako svědectví jeho síly, kterou mu dal Bůh před smrtí.

Poslední prosba byla, aby nebyl publikován jeho portrét. Gogol nechtěl, aby se jeho portrét stal osobním majetkem lidí, kteří by v něm mohli vidět něco nebo někoho, kým ve skutečnosti nebyl.

Mnich archimandrita Teodor, narozený jako Alexandr Bucharev, byl nejbližším
 lovkem, který byl v kontaktu s Gogolem v posledních letech jeho života a podporoval ho
 ve chvíli, kdy se na něj sesypala vlna kritiky. Seznámili se v roce 1848, tedy rok po vydání
 , kdy Alexandr Bucharev byl ještě studentem
 na Moskevské duchovní akademii. Po přečtení Gogolovy korespondence sepsal své
 myšlenky do vlastní knihy, . . . , 1848 , ve které
 zaznamenal, jak na něj zapůsobila Gogolova sbírka dopisů. Právě Alexandr Bucharev se
 jako první snažil propojit poslední Gogolovo dílo s celou jeho tvůrčí prací. Zaměřil se
 hlavně na *M* . Zde také zformuloval myšlenku, že nejdůležitější je obnova
 lidské duše, která je poznamenána hříchem.

Sám Bucharev dal Gogolovi několikrát nahlédnout do své knihy o
 , která byla vydána až dvacet let po jejím sepsání. Vzpomíná na doby, kdy z ní četl
 Gogolovi úryvky a snažil se dozvědět něco dalšího z pokračování *M* :

„ . . . - „ „
 ,
 , . . . ,
 . . . ,
 , , , ?
 ,
 ,
 „.
 ,
 :
 „ „ „
 „2
 ... „2

Na první pohled se nám může zdát, že všechny dopisy v Gogolově knize
 jsou neuspořádané a nemají žádnou
 strukturu. Bucharev s tím ale nesouhlasí a rozděluje tyto dopisy podle jednotlivých témat,
 kterým se v nich Gogol věnuje. Knihu dělí na tři oddíly: první oddíl obsahuje dopisy, které
 hovoří o bytí, mravnosti, o Rusku a o církvi, druhý oddíl pojednává o Gogolových

² „ . . . - . „
 „, 26, 2002

myšlenkách o umění a výjimečnosti literatury a tento oddíl se skládá z myšlenek autora o sobě samém, vysvětlení a dodatků k jednotlivým dílům a hovoří o vztahu autora se ženami a publikem.³ Každý oddíl je shrnut pojmenováním, který blíže určí jeho obsah a z jednotlivých oddílů jsou vybrány jen ty, které dopisy, které nás nejvíce zaujaly.

3.2. Život v Rusku

3.2.1.

Z prvního oddílu vybíráme dopis, který pojednává o ženách. Po jeho přečtení můžeme pozorovat jeho náklonnost k autorovi a k jeho slovům. Je pozoruhodné, že autor, který nikdy nepoznal lásku, ji přesto považoval za prvotní blaho na celém světě a zároveň za hlavní „nitelku“ své duše. Obával se, že by jeho křehká duše neunesla tento vášnivý cit, a přesto píše o ženách jako o „nebeských sestrách“, které jen svou přítomností nutí lidi k zamyšlení nad sebou samými.

Není zdaleka jasné, komu adresoval Gogol tento dopis, ale pro nás je mnohem důležitější pochopit moc vlivu žen ve společnosti. Gogol vyzdvihuje krásu a moc lidské duše a dosud neposkvrněné jméno adresátky. Podle S. T. Aksakova byl tento dopis adresován Apolinarii Michajlovně Venevitinové, ale větší pravděpodobnost je ta, že byl dopis adresován Sofii Michajlovně Sollogubové.

Duše ženy je talismanem pro muže, který by měl opatrovat s největší péčí. Tato slova potvrzují i slova Lemuelova z knihy Přísloví ze Starého zákona a též dodávají, jaká by měla být žena pro svého muže:

„...? ...
...
...<...> ...
...“

³ ... , 1992, ...26

Gogol dále poznamenává, jaký vliv má žena pouhou svou přítomností na společnost. Během kohoutil nesmírnou krásou, aby mohl fascinovat druhé, a když se tato krása spojí s čistotou, upřímostí a jemnou mluvou, dokáže muže přimět ke krotkosti a k zamyšlení se nad vlastním chováním a mluvou. Mládež si v přítomnosti takové ženy nedovolí ani pomyslet na jediné sprosté i nevhodné slovo. Jejich plachá nevinnost a úsměv přináší radost nejen mužům, ale i lidem nemocným, kteří jsou potěšeni pouhým jejím hlasem a líbezným úsměvem. Právě takové ženy vyvolávají touhu po dobru a čistotě, a proto mají pevně stát na Božím Slově a sloužit ostatním tak, jak je Bůh stvořil.

Když se však po těchto slovech podíváme do *Anna Karenina*, které Gogol napsal v roce 1835, vidíme zcela jiný pohled na ženu. *Anna Karenina* jsou deníkem úředníka Poprišina, který ztratí rozum a vnímá své okolí velice podezíravě a nakonec se prohlásí za španělského krále. V průběhu celého příběhu se uchází o dceru svého nadřízeného, která o něj nejeví žádný zájem. Tečkou nad absurditou situace jsou dopisy jejího psa, kde jinému psu píše o svých dojmech a okolí a o samotném Poprišinovi. Utrápen láskou dochází k závěru, že žena miluje jablka a myslí to zcela vážně. Filozofové mohou ženy vynášet vysoko do nebe, ale jeho názor je zcela jiný. Žena je upsaná jablku, který ji vede za penězi a do její vlastní záhuby.

S tímto pohledem na ženu se setkáváme ve středověkém písemnictví. Postavení žen nebylo rovnoprávné s muži, byly považovány za povodkyn všeho hříchu na Zemi. S tím souvisí chybné a zkreslené výklady Bible. Eva, která okusila jablko ze stromu poznání a dala ochutnat i Adamovi, byla ta, která způsobila první hřích a tím i jeho důslednost do dalších pokolení. Když se ale podíváme dále do Bible do Nového zákona, hovoří se v něm o vztahu ženy a muže, který je přirovnáván k lásce mezi Ježíšem Kristem a jeho nevěstou, církví. Láska, úcta a jednota mají být základem vztahu mezi mužem a ženou. Tento pohled však byl ve středověku zkreslován a vyhrocen do neúcty, podřadnosti žen a nadvlády mužů nad ženami. Už Aristoteles nazval ženu „omylem přírody“, Tertullianus šel ještě dál a o ženě hovořil jako o „vstupní bráně ďáblův“. S vývojem doby se změnil pohled na úlohu žen až do současné doby, kdy se setkáváme se známým feminismem.

4

31, 10 – 11; 25 – 26; 3. , 1998, .707

Příkladem pohledu na ženu z jsme chtěli ukázat, že i pohled Gogol v se proměňoval v průběhu jeho spisovatelské činnosti. Prošel stádiem negace k přijetí a uznání krásy a nalezení identity v ženském působení na společnost.

3.2.2.

Tento dopis je v nově A. P. Tolstému a před svou publikací byl pozastaven cenzurou, jelikož názory v něm obsažené byly považovány za kompromitující. Nakonec byl vydán s vypuštěním některých frází.

Jak už vyplývá z názvu dopisu, Gogol se rozhodl podílet se i o své myšlenky o církvi. Zdrazňuje, že pravoslavná církev je zcela jiná než církev západní. Hájí duchovní, kteří jsou obviňováni z neaktivnosti a lhostejnosti. Poukazuje na to, že lidský postoj k církvi je nespravedlivý. Jak můžeme soudit církev, když ji ani neznáme? Jak můžeme opovrhovat tím, co nám bylo dáno přímo od Boha? Gogol je přesvědčen, že církev a její duchovní vědí, co mají dělat. Církev je tělem Kristovým, kde Kristus je hlavou a my jsme jeho údě.⁵ Hlavou je sám Bůh, který církev řídí. Má být pro nás celým našim životem. Církev je jako poklad, který nám byl dán shůry, a my si ji nevážíme a nestaráme se o ni. Církev, která je jediná schopna sjednotit národ a pomoci svou dogmatikou a obětí vnést do lidských životů rad a poskytnout lidem kousek nebe na Zemi. Práv tato církev se doposud nestala součástí našich životů.

Ve stejném duchu pokračuje další Gogolův dopis Zde prohlubuje svou obhajobu duchovních. Kněží jsou obviňováni z toho, že nemají dostatečný styk se společností. Jako špatný vzor uvádí římské katolíky. Když se duchovní za nevíce stýkají se společností, dopadá to tak, že do svého úřadu vnášejí intriky a svůlnost. Pravoslavným duchovním slouží ke komunikaci s okolím zpověď a kázání. Přikládá na důležitost to, aby duchovní byli vnímáni ne jako obyčejný člověk udávající rady ostatním lidem, ale jako prostředník mezi Bohem, který stojí na vyvýšeném místě a zvěšuje to, co říká ne on, ale sám Bůh svému lidu. Oddělenost duchovních od světa je správná i samotná roucha, která duchovní oblékají k liturgickým obřadům, jsou důležitá pro představu majestátnosti a Boží velikosti. Je zcela nezbytné, aby lidé sloužící Bohu byli odděleni, aby mohli zkoumat sami

⁵ Bible, překlad 21. století. I. Korintským 12, 12-30. Praha, 2009, str. 1455-1456

3.2.3.

Hrab Alexandr Petrovič Tolstoj, kterému je tento dopis v novém, nesmírně ovlivnil Gogol v život. Tolstoj byl ve své době významným veřejným initelem. V průběhu svého života získal řadu vojenských hodností, byl gubernátorem v několika z nich a ke konci svého života působil jako vyšší veřejný zástupce Svatého Synodu. Filozof a publicista N. P. Giljanov-Platov o něm napsal, že jen těžko by se hledala osoba, která by byla oddanější církvi. Pokládal ho za „...“. Takové lidi N. P. Giljanov-Platov charakterizoval takto:

S Gogolem m li blízky vztah, který se odráží v dopisech, které si psali. Mnoho vlastností Tolstého Gogola p itahovalo. Byla to například p irozená dobrota, bohatý duchovní život a jeho sklon k asketismu. Práv v jeho dom skon il Gogol v život.

18

Zajímavostí je, že Tolstoj u sebe údajně nosíval tzv. , které se nosí na holém těle a slouží ke zkrocení tělesnosti.

V dopise Gogol naléhá na svého adresáta, aby začal cestovat po Rusku a pomáhat lidem tím, jaký je. Vyzdvihuje jeho nesobeckost a mírnost, která vzbuzuje u jeho podřízených respekt, a tím zvyšuje prestiž úřadu, který vykonává. Právě tímto chováním má přinést dobro. Má cestovat po všech místech a mluvit s lidmi všech stavů. Gogol hovoří o potřebě smířovat lidi. Protože právě smíření chybí v mnohých srdcích. Tolstoj, který vidí, že jeho přítel touží po usmíření, se také pokusí mu vyjít co nejvíce vstříc, aby hádky a nesrovnalosti byly zažehnány. Lidská pýcha a nadutost je přítomna v každém z nás. Právě zde vidí místo Tolstého. Má usmířovat a sbližovat lidi.

Další službou, kterou by mohl vykonávat autor v adresát, je role prostředníka mezi společnostmi a duchovními. Jako vážený gubernátor má tu možnost vyprávět o životě a trápení lidí, což může duchovním pomoci přiblížit se lidem ve svých kázáních.

V tomto dopise byla uvedena velice zajímavá myšlenka, která ovšem pobouřila mnohé duchovní. Gogol píše, že lidé hřeší bezdůvodně, nepřiměřeně. Lidé nevidí své hříchy. Řeknou si: „*Nekradu, nikoho jsem nezabil, tak je vše v pořádku.*“ Lidé si neuvědomují, že to, co dělají, je hřích. Tuto skutečnost ještě nepřijali a žijí dál svůj normální prostopášný život. Právě zde je potřeba, aby z kazatelných zazněly příklady a ukázky toho, co by lidi dovedlo k poznání, že něco je v jejich životě špatné. Je nutné ukázat jako v zrcadle to, co je pýchou a nadutostí lidí. Ukázat bohatému obraz nejchudší vrstvy a nastínit, jaký vliv mají jeho činy na okolí. Tolstoj není necitlivý nebo nevnímavý, jen potřebuje na vlastní oči, na vlastní kůži prožít důsledky své nerozvážnosti.

Jako znalec měst a lidí má Tolstoj ukazovat skutečný život. Skutečný pohled na svět, a to z pohledu křesťana. V zemi je tolik zahraničních časopisů, které přinášejí zcela jiné informace, lidé se navzájem ani neznají, přestože žijí se stejných místech. Lidé, žijící za jednou zdí, se chovají jako by žili několik kilometrů od sebe. Takový je skutečný stav Ruska. Tolstoj má láskou dávat dohromady lidské vztahy a poukazovat na to, že hlavním předmětem je rodná země – Rusko.

3.3. Literatura a společenský život

3.3.1.

S Vasilijem Andrejevičem Žukovským se Gogol seznamuje v 1828 a jejich seznámení má dopad na Žukovského duchovní život v jeho posledních letech.⁷ O lyrice píše Gogol svému příteli, který byl pro něj učitелеm a rádcem.

Lyrismus ruských básníků je podle Gogola výjimečný. Má něco, co jiné básnictví neovládá. Ruská lyrika má blízko k biblickému stylu, který je schopen pohnout lidským srdcem a vášní. V poezii se objevuje určitá majestátní strohost. Nevyčerpatelným pramenem je sám Bůh, který člověku poskytuje množství darů, aby byl schopen pomoci uměleckého jazyka vyjádřit krásu Boží přítomnosti a velikosti.

Ruská lyrika čerpá z n kolika nám t , které se p evážn objevují v poezii. Prvním nám tem je Rusko. Už samo slovo Rusko vyvolává v Rusovi pocit velikosti a majestátnosti. Je to láska k zemi, která op vuje její krásy. Práv se stává nám tem pro D ržavina, Jazykova i Puškina.

Druhým nám tem ruských básník je láska k carovi. D ržavin napsal množství básní v novaných carevn a panovnici Jelizavet Alexejev , v nichž op voval její krásu, št drost a krotkost. Podle Gogola je car posv cen Bohem, a tím mu dává i moc k vlád a právo chápat sled d jin jako Boží v li na Zemi. Opírá se o Bibli, která íká, že nemáme vzdorovat vlád a panovníkovi, máme se mu podvolit, ctít ho a p istupovat k n mu jako ke svému pánu a modlit se za n j, aby obdržel Boží moudrost ve spravování státu. Rusko má být Božím státem, Boží íší.

Gogol dále vzpomíná na jednu událost, která vešla do ruské historie jako *in lásky*. Jedná se o záchranu prvního Romanovce, Michaila Fjodoroviče, kterého zachránil rolník Ivan Susanin. Ivan Susanin v době, kdy Michail přechal přes Poláky, kteří ho pronásledovali přes vesnici Domnino a snažili se ho zabít, nasmlouval Poláky špatným směrem k bažinám. Mezitím se Michailovi podařilo ukrýt v klášteře, a tím uniknout vlastní

7 " "

[online]. 2003-2010. Dostupný z [www: www.ckz.cz](http://www.ckz.cz).

smrti. Poláci však tuto léčku prohlédli a nemilosrdně zabili Ivana, který se stal svým činem hrdinou a zachráncem nové, nastupující dynastie.

I oslavovaný Puškin dokázal ve svých básních podat pomocnou ruku a poukázat na srdečnost cara. V básni se koná bujará oslava na carském dvoře. Básník se ale ptá, co je především této oslavy. Oslava vítězství ve velké bitvě? či narození potomka? Ne! Divadlo je zcela jiný:

„... ! ; -
- ,
; ;
; ;
-
; ,
; ,
.“

Ano, je to oslava usmíření cara s jeho poddaným. Na první pohled až absurdní situace, ale Puškin chtěl zaznamenat krásu tohoto činu. Umět odpustit svému poddanému a k tomu všemu to ještě umět poádně oslavit, to je přímou vlastností samotného Boha, který se jako car raduje z každého vyznaného hříchu.

3.3.2. , e

Divadlo je jedním z nejdiskutovatelnějších témat v pravoslavné církvi. Církevní otcové a učitelé, včetně Grigorije Bohoslova a Jana Zlatoústého, považovali divadlo za hříšné a nevhodné pro křesťany. Dokonce hrozili vyloučením z církve, kdyby zjistili, že někdo navštěvuje divadelní představení. O to více se to vztahovalo na duchovní, kteří by chtěli něco podobného provozovat. Gogol však brání divadelní umění. Zkoumá jeho morální dopad na člověka. Tvrdí, že duchovní nemohou lidem odebrat jejich jedinou potřebnost se zasmát, naopak je mají povzbuzovat k tomu, aby skrze divadlo se obraceli k Bohu.

A. P. Tolstého, kterému je psán tento dopis, dále obviňuje z jednostrannosti. Připomíná, že dokonce jeden ze svatých otců, Dmitrij Rostovský, sám nechával sepsávat divadelní hry. Není tedy problém v samotném divadle, ale v jeho přijetí a jeho záměru. Divadlo se může stát prostředníkem mezi námi a Bohem, ukazovat na Boží moudrost skrze obraz a postavy. Svět není připraven přímo se setkat s Kristem, ale pomocí her máme možnost se k němu alespoň trochu přiblížit. Publikum není rozmazlené, je ochotné jít tam, kam ho povedou a v tom spočívá síla divadla. Divadlo je pro Gogola „

„⁸.

Dále autor hovoří o divadelním umění a jeho vedení. Hlavní postavou má být režisér, který má zasvětit celý svůj život divadelnímu umění, vést herce ke správné interpretaci rolí a nácvičku dané hry.

V tomto dopise nejvíce přitahuje pozornost Gogolovu vlastnost, která je pro něj jako pro každého z nás nepochopitelná. Je to jednostrannost. Jednostranný člověk je sebejistý, drzý a dává si mnoho nepřátel. Neumí nalézt zlatou střední cestu a hlavně tento člověk nikdy nemůže být skutečným člověkem. Jednostrannost ukazuje na nevyzrálost, nepochopení toho, že Bohem nám dává mnohostranný pohled na skutečnost. Život není černobílý, proto se máme této vlastnosti vyvarovat a prosit Boha, aby předebral naše srdce.

3.3.3.

Dostáváme se k nejrozsáhlejšímu pojednání o ruské poezii. Jak je ruská poezie výjimečná? Z čeho se inspiruje? Co bylo pro ni zlomové v jejím historickém vývoji?

Již z dávného ruského folkloru, z přísloví můžeme vnímat některé charakteristické rysy ruského stylu v literatuře. Nadhled, ironie, posměch a snaha zobrazit ruského člověka v jeho přirozenosti, to je jen několik vlastností, typických pro národní ruskou literaturu. Nesmírný vliv měl Petr I. Veliký, který je známý tím, že se snažil sblížit Rusko s Evropou a dával vše pro to, aby se mu to podařilo. Jeho cesty inkognito do všech koutů Evropy a následné zavedení pravidel a zákonů po vzoru mnohých států, různé reformy ve všech oblastech hospodářství, vzdělanosti a kultury, evropské osvícenství, to vše i mnohem více dal Petr I. Rusku. Tento rychlý, někdy až krutý obrat vyvolal nadšení, pro které i zděšení a nevoli. Jedna osoba, tak mocná a osvícená, přinesla nový pohled na život a vnesla jakési

⁸ „...“, 1992, s. 476

světlo. Tato touha po světle se stala hlavní hnací silou pro Rusy, kteří se snažili vnášet do literárního světa nové, zářící umění.

Gogol se ve svém dopise vnuje autorům, kteří podle něj nejvíce přispěli k vývoji ruské literatury a zasáhli svými díly mnoho lidí a ovlivnili mnoho dalších generací autorů. Chválu přejí Lomonosova, který je jedním z nejobdivuhodnějších spisovatelů a osobností 18. století.

Michail Vasiljevič Lomonosov přispěl k rozkvětu ruské literatury a kultury své doby. Básník, vědec, osvícenec, historik a teoretik ruské poezie je jednou z nejvýznamnějších postav, která dala Rusku i celému světu mnoho objevů a přispěl k rozvoji vědy, literatury a nesmírné angažovanosti v otázkách víry a jejího přiblížení se lidem. Jako historik nerozlišoval ruské a evropské dějiny, ale konstatoval, že vždy byly ve vzájemné interakci. Pravoslaví, samodržaví a formování ruského státu patří ke stejnému aspektu, které měly největší vliv na vývoj ruské historie. Lomonosov má mnoho zásluh v literární sféře. Jako jeden z prvních sepsal gramatiku ruského jazyka a sestavil první knihu o rétorice. Byl také prvním z těch, kteří dali základy správného přednesu a pravidel tvorby poezie ve všech formách.

Ve svém dopise Gogol poukazuje na duchovní ódy, které Lomonosov psal. Do sbírky ód patří i vnitřní modlitby, vlastní doplnění žalmů a zveršování na kterých biblických příbězích. Lomonosov je zde pojmenován jako „otec básnické éry“⁹, který stojí v popředí ruských básníků. Právě jeho styl je považován za počátek ruské poezie. Víťazství, radost a nadšení, to jsou jen některé motivy v Lomonosových verších. Jeho básně zažehly oheň a obraznou pochodu světla převzal v době Kateřiny II. Gavriil Deržavin.

Gavriil Romanovič Deržavin byl jedním z představitelů klasicismu. Byl úředníkem p evratu, který měl napomoci k nástupu Kateřiny II. na trůn. Jeho nemajetnost mu uzavřela cestu ke vzdělání, a tak se dostává na postádového vojáka. S léty si získává respekt, úctu a jeho vztahy s rolníky mu dopomáhají uvědomit, že bída a utrpení ruského rolnictva je záležitostí státu, a je potřeba s tím něco dělat. Proslavil se až ve svých čtyřiceti letech vydáním *Pravdy*, kde vychvaluje svou panovnici, Kateřinu II., ale i s ironickým podtónem kritizuje šlechtu, která ji obklopovala. Tato óda má zvláštní charakter. Spojují se v ní dva žánry, satira a óda. Je pozoruhodné, že Deržavin zde dodržuje i jazykové

⁹ „...“, 1992, s. 222

prostředky, které se k těmto žánrům vztahují. Lidová mluva se spojuje s vytříbeným stylem, který pomáhá vzniknout nenapodobitelnému dílu.

D ržavin v porovnání s Lomonosovem své básni adresuje lidu, lidem všech stavů, všech profesí. Objevuje se u něj hyperbolizace a jakási bohatýrská mluva, která dává vyniknout jeho výjimečnému stylu. Jenom D ržavin si dovolí spojit slova jako je „smrt“ s „vousy“. Jeho kolosální oslava ruské země, panovníce dává poznat i neduhy vlády a státu.

Vasilij Andrejevič Žukovskij byl další významnou osobností, která ovlivnila ruskou kulturu a literaturu. Nelze nezmínit problematiku jeho rodinných vztahů. Narodil se jako nemanželský syn statkáře Athanasia Ivanoviče Bunina a turecké zajatkyň Salchi. Na žádost Bunina si jeho syn vzal jméno po chudém šlechtici, který ho měl přijmout za vlastního. Ale ještě před jeho narozením došlo u Buninů k tragické události. Zemřelo šest dětí z jedenácti a manželka Bunina, Marie Grigorjevna, byla natolik zlomená svým zármutkem a žalem, že se rozhodla ujmout se Vasilije jako vlastního syna. Tato adopce mu však nedávala žádné právo na dědictví, ani nárok na šlechtický titul.

Žukovskij byl géniem balad, tvrdím prokladem německých autorů, který vnášel do své práce originalitu a lehkost. Hned na začátku tvorby ukázal své mistrovství. V jeho verších, baladách a pohádkách vnímáme prvky sentimentalismu a preromantismu. Rok 1808 mu přinesl slávu a touhu po další tvorbě. Balada otevírá nový obsah, inspirovaný legendami a pověstmi středověku.

Jeho balady jsou úzce spjaty s nešťastnou láskou, která ho sužovala a zároveň byla hlavním námětem básní a tvorby. Pocity vzdálenosti, odloučení a stesku byly vždy zakomponovány v jeho verších.

Dostáváme se k nejvíce milovanému a chválenému autorovi. Osobnost Alexandra Sergejeviče Puškina měla na Gogola největší vliv. Gogolovo přijetí do společnosti *literární smetánky*, včetně Puškinem, se odrazilo v jeho myšlení, sebevdomí a postojích k umění. Opovrhování básnického Puškinova umění se objevuje skoro na každém řádku. Arzenál Puškinových stylů a témat je natolik široký, že je těžko jej spojit. Puškin je básníkem, který píše ne pro lidi, ale pro samo básnictví. Tvoří *isté* umění, umění samo pro sebe. Slova volí s největší přesností, aby zdobila každou báseň jako perly, pečlivě vybrané do náhrdelníku. V každém slově vyjadřuje, jak je nádherné Boží stvoření. Sám říká, pro píše:

„
,
,
,

Poezie se pro něj stala svatyní, kterou uctíval na každém řádku, i když sám procházel těžkým obdobím. Měl neuvěřitelnou schopnost proniknout do jádra věci a vyjádřit se tak, že všichni byli unešeni a naplněni touhou po dalším a dalším verši. Tená i hltali obrazy přírody, pocity a vjemy, které Puškin dovedl mistrovsky přenést na papír. Měl a má množství svých uměleckých pokračovatelů. I v dnešní době můžeme vnímat odkaz Puškinova literárního umění.

Pes Jazykova a knížete Vjazemského, jeho literární protiklad, se ocitáme u nejznámějšího ruského bajkaře. Mudrc, milovník přísloví, satirik a ironik, to je Ivan Alexejevič Krylov. Jeho smích a přesně vystižená myšlenka vnášela nový náboj do jeho bajek. Právě u Krylova je o něco více znatelná jedna typická ruská vlastnost. Je to dovednost se zasmát člověku. Se satirou se můžeme setkat v dílech mnoha dalších autorů, kteří ji používají ve svých hrách.

Komedie Alexandra Sergejeviče Gribojedova je obrazem různých typů lidí, kteří negativním způsobem reagovali na vše nové a neznámé. A člověk, který pobýval v cizině, poznal nové myšlení a uvažování, se ocitá v situaci, kdy je prohlášen za bláznova a pro něj jediným řešením je odjezd zpět do zahraničí. V této tragikomedii se střetává vzdělaný, svobodomyšlný člověk se zpátečnickou společností, která si nepřipouští by jen náznak na jakoukoli potěbu změny ve společnosti.

Michail Jurjevič Lermontov je bezprostředním pokračovatelem A. S. Puškina. S jeho talentem přichází móda *neokouzlení*. Lermontov si lehkomyšlně zahrával se svým talentem až místy s chlubitvým tónem. Jeho verše jsou plné nadbytečnosti. Jeho próza je pevně konstruovaná a líbezná našemu uchu. Dramatičnost vlastní smrti ho pojí i s dalšími spisovateli, o kterých jsme se zde již zmínili. A. S. Puškin a A. S. Gribojedov zeměli násilnou smrtí, ale ani toto nepohnulo s žádným člověkem.

Na otázku: *Co je to poezie?* Gogol přináší překvapivou odpověď. Uvádí, že ruská poezie neměla vliv na soudobou společnost, ani nebyla prostředkem pro její zaznamenávání. I když jsme my tím hlavním předmetem poezie, sami se v ní nepoznáváme. Chce-li básník popsat kladné vlastnosti, vše zveličuje. My mu nevěříme.

¹⁰ , . . . , 1992, . 235

Chce-li básník popsat negativní vlastnosti, vše jen zkresleně napodobuje. My mu oproti nevím. Příčinou toho všeho je reálná zkušenost s tím nejnižším a nejmizernějším v životě člověka, proto má básník tendenci k posmívání, která je tak typická pro ruskou literaturu.

Francouzské, německé i anglické literatury a kultury měly také velký dopad na pojetí a vývoj kultury v Rusku. Je proto těžké podrobně a zřetelně popsat ruskou pírozenost ve vší její reálnosti. Můžeme pracovat jen se stíny a odstíny, avšak to neznamená, že ruská pírozenost není připravená k tomu, aby ji někdo byl schopen zachytit. Obraz lidské velikosti je blízký patriarchálnímu a biblickému obrazu. Náznaky tohoto vznešeného obrazu už se projevily v citlivosti a jemnosti Puškinovy poezie, který byl též pohlcen krásou Božího stvoření. Krylov oproti dovedl najít tu správnou střední cestu, když s taktem dokázal zobrazit reálnou hnilobu společnosti, aniž by urážel své tenáče.

Co se týče básník, každý přidal něco ze svého talentu ke společné tvorbě básnického umění. Každý měl svůj styl psaní veršů, svoji vlastní zvukomalbu. Sám Gogol charakterizuje jednotlivé styly výše uvedených autorů takto:

„
; ,
; , , , ,
;
, ; ,
, ; ,
, , -
, „11
, .“

Každý básník má hledat vyšší cíle a musí sám sebe vychovávat ke křesťanským ctnostem. Je vržen do bitvy o svou duši a o svou lyriku. Má vždy poukazovat na Boha, který je hoden, aby byl oslavován vším, co nás obklopuje, i by jediným veršem. Vždy básnictví má tolik společného s církevními písními a kancionály, které velebí Boží moc, lásku a milost ke každému člověku.

¹¹ , . . , 1992, . 265

K jedné z nejvtších záhad podle Gogola patí jazyk. Ruský jazyk nabízí tolik výrazových prost edk , že práv skrze n j m žeme vyjad ovat i ná ek and l . Má m kkost i tvrdost, má vysoký i nízký tón. Dokáže pronikat až do morku kostí. Snad i lov k si jednou ekne: „*Ano, to je moje milovaná zem , ve které chci být a nechci nikde jinde p ebývat.*“

3.4. Autorovy úvahy a odkazy k literární tvorb

3.4.1. ,

V najdeme i tento dopis, který hovo í o nesmírné síle a moci slov. Slovo samo o sob je základním komunika ním prost edkem a dává nám možnost si navzájem porozum t, sd lovat si myšlenky, pocity, ale i naše ná ky, vý itky, obvin ní a zlost. Slovo je neuv íitelné mocné. Vše, co vy kneme, má svou váhu a m že ovlivnit, pot šit a zároveň i nesmírn ublížit lov ku, se kterým práv hovo íme. Použitím adekvátního tónu a intonace m žeme podtrhnout naše sd lení. Slovo má moc zm nit náš život.

Gogol tvrdí, že lov k obdržel od Boha dar, a tím je rozum. Práv k rozumu nám p idal i další *dar*, kterým je slovo. Podíváme-li se do Bible, najdeme zde množství odkaz na charakteristiku slova a jeho p sobení na lov ka. Uvedeme n kolik p íklad . Nejbohatší na tyto p íklady je kniha P ísloví. V P ísloví 25, 11 stojí toto: „

— , „¹² Dále apoštol Pavel vybízí v listu Efezským, aby z našich úst nevycházela zkažená slova, ale naopak slova požehnání. ¹³Slovo je též synonymem pro Slovo Boží. Samotná Bible je Slovem Božím, které bylo vdechnuté lidem, skrze které B h promlouval. Ježíšova slova m la nadp írozenou moc, dokázala uzdravovat nemocné a k ísit mrtvé. Boží slovo je jako dvojse ný me , který proniká do srdcí lidí a povzbuzuje Ducha svatého, aby pracoval v lov ku a prom oval ho k lepšímu, aby se u il naslouchat Boží v li a erpat z Boží moudrosti. ¹⁴S tímto vším souhlasí i sám Gogol. Píše, abychom slova používali zcela jasn

¹² . 25, 11. , 1998, . 701

¹³ Bible, p eklad 21. století. *Efezským 4, 29*. Praha, 2009, str. 1480

¹⁴ Bible, p eklad 21. století. *Žid m 4,12*. Praha, 2009, str. 1511

a srozumitelné. Je si vědom toho, že někteří mohou slova používat nevhodně, a tím se vstřítnout do své vlastní záhuby. K tomu uvádí jméno známého novináře a historika Michala Petroviče Pogodina. Právě Pogodin v tomto dopise slouží jako příklad člověka se zcela necitlivým a nevhodným chováním, který mnohokrát Gogola zahrnul nepřímou kritikou a trápením. Jeho bezcitný a netaktní výběr slov způsobil autorovi hodně bolesti. Proto se Gogol rozhodl zařadit toto *poučení* do své sbírky morálních dopisů.

3.4.2.

« »

V těchto dopisech Gogol reaguje na některé kritiky a námitky k jeho tvorbě v průběhu psaní *Mrtvých duší*. Hovoří o pocitech, které prožívá při komunikaci se svými kritiky a tenáři. Nejzajímavější pro nás však může být odhalení některých zájmů Gogolových postav a zjištění některých tajemství ohledně vlastní umlecké tvorby.

3.4.2.1. První dopis

Rok 1843, kterým je datován tento dopis, patří k období zahraničních cest Gogola. Kritika, která se na něj valí ze všech stran a týká se jeho publikace, ho však natolik nezraňuje, naopak ji bere jako potěšnou pro svou práci.

Kritici jako je Bulgarin, Senkovskij a další převážně poukazovali na nesprávnost ruské gramatiky, proto Gogolovi bylo doporučeno, aby se nejdříve naučil gramatice a teprve potom se pouštěl do psaní děl. Gogol přiznává, že velice pospíchal s vydáním této knihy, proto je samozřejmě, že kdyby se více zaměřil na korekturu a dal by svému dílu více času, určitě by objevil všechny chyby a opravil je.

Dále autor hovoří o tom, jak je nesmírně ležité pro jeho tvorbu kritika. Právě tyto jedovaté poznámky, zesměšňování jsou pro něj *užitečné*. Jeho tenáři jsou hlavní součástí jeho tvůrčího procesu. Touží více po kritice ze strany obyčejného člověka, který nemá literární vzdělání a neprobíhá v této společnosti, protože právě tyto lidé mu mohou nabídnout reálnou odezvu. A právě jeho *praví užitelé* ho neustále neobdržel žádný dopis z lidu, proto se bude zpovídat jen Tomu hlavnímu Užiteli, Bohu.

3.4.2.2. Druhý dopis

Problematikou druhého dopisu jsou lyrické odbočky v *M*, které nebyly správně pochopeny. Právě tyto části textu byly nejčastěji napadány. Gogol byl obviňován ze samolibosti a hrdosti. Byla to místa, kdy se sám autor, zanechav svého hlavního hrdinu jeho osudu, pozastavuje nad tím, čím to je, že samotné Rusko na něj upírá svůj zrak a sleduje ho, až za ním nic dohlédne. Nebyl obviněn například ze špatné formulace svého díla či struktury, ale právě z toho, proč pro něj méně podstatných věcí. Nepovšimli si kritici, že se jedná o vyjádření vnitřních pocitů autora? Gogol se diví, jak je možné, že lidé, kteří čtou tuto knihu, necítí totéž. Jak je možné, že také necítí samotu a stesk? Jak je možné, že se v životě neobjevují výčitky, že sám ještě nezasáhl v mnoha oblastech svého života? Nebo snad ruský životník nevnímá dostatek svých závazků vůči své zemi?

Za vlády Petra I. se národ setkal s obrovským vlivem evropského osvícenství. Petr I. poskytl všechny prostředky k obnově a resuscitaci země, ale ruský životník ni jeho nevyužil. Kdo je pak na vině, když se země dostává do potíží a problémů? Stát klade otázky, ale odpovědi mu přináší obyčejný životník. Právě životník má vše ve svých rukou a vinu má hledat hlavně u sebe samotného.

Gogol se hájí tím, že jen chtěl vroucně sloužit svým literárním uměním, a tím i přispět k zájmu o jejich vlastní zemi, národ, mentalitu. Z celého srdce se toužil stát bohatýrem, který má tolik prostoru k tomu, aby pozvedl ruský národ. Přál každému, aby se také stal bohatýrem pro svou zemi a budoval ji pomocí svého povolání a vlastního života.

3.4.2.3. Třetí dopis

Prvopočetní otázka tohoto dopisu je poněkud neobvyklá. Gogol se ptá svého adresáta, jak se možné, že postavy jeho posledních děl, i když charakterově nejsou nikterak vábívé, tolik přitahují lidskou duši? Autor odpovídá zcela jednoznačně. Jsou psány z duše. A. S. Puškin řekl, v něm spoívá jádro Gogolovy tvorby:

„

,

,

Ano, pro našeho spisovatele je tato vlastnost charakteristická, která byla ještě umocněna mnohými jeho vnitřními duševními stavy.

Mnoho z nich neodradilo svého autora, že by ukazovaly na jeho nemocnost a zlo, ale tená se pokoušela přiznat, banalitu, triviálnost. Vyvolalo to odpor a nesouhlas. Ilovka více zarmoutila lidská nicotnost než jeho vlastní nedostatky a neexistenci. Jaký to fenomenální jev! Jak je to dané? Ilovka, který se bojí vlastní nicotnosti, přece musí mít vlastnosti, které jsou zcela opačné. Tento jev přivádí k tomu, že tená i si v bece neuvědomují, že když čtou tento román, nesmí se jeho postavám, ale samotnému Gogolovi, jeho vnitřnímu životu, jeho duševnímu stavu.

Cesta ke lepšímu poznání sebe sama, přivedla Gogola k tomu, že poznal nejen své silné a kladné stránky, ale i ty špatné. A právě všechny své špatné vlastnosti postupně vkládá do svých postav. Vkládá do nich i ty, které vlastnosti vlastních přátel a blízkých lidí. Po prvním přečtení originálního textu si A. S. Puškin povzdychl a poznamenal, jak smutné je naše Rusko. Ani *Mistr* si nepovšiml, že se jedná o pouhou karikaturu, o zcela nereálný obraz ruské země. Právě po těchto Puškinových slovech si Gogol povšiml toho, jak přisobí na Ilovku to, co je převzato z jeho vlastního nitra.

Hlavním tématem první části dopisu je přiznání Ilovky. Druhá část vznikala v průběhu prvních let. Gogol tvořil bezespořadně, snažil se vyvarovat všech možných chyb. Jeho postavy se ještě od něj zcela neoddlily, proto jim ještě musel dát čas. Samozřejmě, že mnozí kritici a tená i ho popoháněli, vyžadovali, že s tím tolik otálení, ale Gogol trval na svém. Povšiml si, že v Rusku je na vzestupu nový trend: popohánět všechny okolo k práci a sám mezitím lenivě a sedět se založenýma rukama. Autor doporučil svým tenám, aby ho z nich neobviňovali, ale naopak mu pomohli a shromáždili mu všechny články, dopisy, aby mohl správně formovat postavy v dalších částech. Nedává se zviklat a ujišťuje tená o tom, že právě tento druhý díl má právo dostat tolik času, kolik sám uzná za vhodné.

3.4.2.4. tvrtý dopis

Fénix. K n mu je p irovnávaná jeho druhá ást , která skon ila v ohni. Ano, Gogol po tak dlouhé práci nad pokračováním toto dílo spálil. Ale muselo *zemít*, aby se mohlo zrodit n co nového, aby se mohlo op t vzk ísit to, co tak dlouho se rodilo v jeho mysli.

tvrtý dopis je psán v období, kdy autor procházel svou duchovní krizí, proto zde m žeme vid t absolutní obrat v jeho uvažování. Ne literatura, ne povolání, ne sláva, jeho jediným cílem je jeho duše. Bez modlitby už není schopen p istupovat k žádné práci. Vše je *prodiskutovááno* s Bohem a jen s Jeho svolením se posouvá dál ve svých rozhodnutích. Mnozí hovo íli o tom, že Gogolova nemoc, a duševní í fyzická, stála za tím, že tvo il velice pomalu. Ale jako Job, který byl pokoušen Satanem, zda jeho láska k Bohu je skute ná, tak i Gogol si to nep ipouští a prohlašuje se za mu edníka, který sice ztrácí svou t lesnou sílu, ale jeho duchovní schránka je pevná. Jedin B h má ve své moci mu dát tolik sil, aby mohl znovu dokon ít to, co má spat ít sv tlo sv ta.

4. Dobové prostředí a kritika

4.1. Gogolova doba

Doba, ve které Gogol žil, byla charakteristická svou názorovou nejednotností. Rozdělení společnosti na západníky a slavjanofily přineslo i rozporuplné názory na Gogolovu tvorbu. Na jedné straně je touha po liberální, západní společnosti a touha po náboženských a feudálních poměrech na straně druhé. Gogol v pokus o sjednocení těchto dvou směrů nepřinesl své plody. Jeho *Směrem k tomu* mla být určitým zamyšlením nad situací v soudobé společnosti, které však bylo zamítnuto. Gogol jako *satirický karatel zločůdu ruské společnosti*¹⁶ netušil, že výchovný cíl této knihy může zcela zmařit svého adresáta. Slovy Ladislava Zadražila:

„Z výchovného, pastýřského políčku, který se rozhodl užít dle společnosti na scestí, promílna ve ve ejný a snad až nepřiměřeně zahanbující políček samotnému autorovi.“¹⁷

V literární sféře se projevoval rozvoj romantismu, pak následoval realismus. A. S. Puškin, M. J. Lermontov, I. S. Turgenev a N. V. Gogol se řadili mezi literární smetánku a byli ve veliké oblibě u čtenářů. Inspirace z ruského folklóru, historie, písní se mísila s hledáním inspirace z každodenní reality. Gogol v styl měl svá vlastní pravidla a postupy. Použití symbolů, které byly vyobrazovány až s naturalistickým detailem, bylo spojeno s fantaskním popisem a vytvářením zcela nových žánrů, kde autor kombinoval různé stylistické postupy, a tím vytvářel svůj vlastní nezapomenutelný styl.

Spisovatelé 19. století se převážně angažovali v politice i ve své literární tvorbě na ni reagovali a komentovali ji. Svými verši se skrytými významy provokovali společnost a hlavně vládu. Gogol však byl humoristou a satirikem, nechtěl se do politiky vměšovat, lidé ho milovali a stáli za ním. Jeho hry byly hrány v divadlech i sám car, na kterém představení navštívil a ocenil autorovo talent.

¹⁶ Tamtéž, str. 481

¹⁷ Dvořáková, V. *Záhadný Gogol, paměti, korespondence, dokumenty*. Praha, 1973, str. 482

Sláva Gogola neminula, ale již v této době, kdy byl na výsluní, vnímal nepěsné pochopení vlastních her a děl. Nikdy nebyl výrazně v konfliktu se společností, až přišla doba jeho poslední knihy, která spustila lavinu kritiky a obvinění.

V. G. Bělinkij, jakožto velká osobnost ruské inteligence, ho pasoval na ruského národního spisovatele. Jeho kritiky oslavovaly Gogolovo talent a vyzdvihovaly jeho výjimečný způsob tvorby. V době, kdy převažovala poezie včetně A. S. Puškina, se objevil Gogol, který byl podle Bělinkého zakladatelem žánru ruské povídky. Realismus jakožto literární směr přinášel do tenažského podvědomí právě Gogol s jeho povídkami a prózou. Bělinkij stál za Gogolem jako za jedním z největších talentů své doby. Autor o talent popisoval takto:

„ (...)

, ,
— ;
 , ,
- ,
! „ , !“ — ,
 , ; ,
 , ! ...
 ? ,
 , ,
 „18

Bělinkého hodnocení se změnilo s vývojem Gogolovy tvorby. Ve 40. letech dochází k proměně v autorovo nazírání a mění se i Bělinkého kritika. Píše o určité konfrontaci literárního díla s myslitelským pohledem samotného autora a jeho idejemi. Tento skutek neprospívá Gogolově tvorbě a odvádí ho od jeho předchozího stylu. Vyvrcholením tohoto skuteku jsou , se kterými náš kritik nesouhlasí a nechápe tento obrovský obrát a určitou míru namyšlenosti ze strany autora.

¹⁸

In: KOSTIČKA, V. *Gogol a naše doba, Ke dni výročí narození N. V. Gogola*. Olomouc, 1984. s. 31-

Smích skrz slzy - takto hodnotil B. Linskij autora
, A atd., proto s velkou nelibostí přijal Gogolovu poslední knihu, která rozpoutala v literární sféře divoké diskuze.

4.2. Literární kritika

«

,
...»¹⁹

Tento komentář byl jeden z prvních, který si tenkrát i mohli přečíst v únorovém čísle petrohradského časopisu jako reakci na Gogolovu knihu *e*
a.

V dubnu se ozval Apolon Grigorjev, který vydával v časopise . Grigorjev otiskl lánek s názvem , kde se jako jeden z prvních snažil analyzovat Gogolovy . Psal, že tato kniha spadá do nejbolestivějšího období Gogolovy tvorby, ale v téší váhu přikládal myšlence, že Gogol se potěbuje ponořit do vlastního nitra, jak to udělal Gogol ve své knize. Apolon Grigorjev se rázně postavil proti těm, kteří Gogolovo dílo dělili na rané a pozdní. Naopak poukazoval, že jeho pozdní tvorba je jen vyvrcholením jeho tvorby rané.

Na konci dubna roku 1847 vychází další lánek. Tentokrát v -
. Lánek Vjazemského – se zabývá dvěma zlomovými kulturními událostmi, které se odehrály v tomto roce. Šlo o smrt Nikolaje Jazykova a vydání .

« , – , –
, ,
. ».

¹⁹ Pravoslavie.ru. . « »
. 2008. Dostupný z www: <http://www.pravoslavie.ru/smi/36764.htm>

« ... o , , ; , : , , »²²

B linskij vyslovuje svou velkou náklonnost k Gogolovu dílu a literárnímu talentu, protože právě ve svých dílech kritizoval samodržaví. Vzpomeňte si na *Majakovského*, ať už jako spisovatele, ale ne jako myslitele a je pro něj těžké pochopit současnou situaci v Rusku, když on sám neustále pobývá v zahraničí. B linskij poukazuje na současný stav Ruska. Lid nehledá spasení v mysticismu ani snad v asketismu, ale v osvícenství, humanismu. Ne církve, modlitby, ale uvědomění si své vlastní výjimečnosti jako člověka – to Rusko potřebuje. Posunkupedu. Žádná pevnost, policejní nepořádek, ale jedním z hlavních cílů je odstranění nevolnictví, zrušení tlesných trestů a zavedení zákonů, které jakýmsi způsobem již existují, ale stále se neaplikují.

Poslední Gogolova kniha vyvolala rozhořčení a protesty pro její neomalenou obrodu a přímo oslavování nevolnictví, carského samodržaví a pravoslavné církve. Práv církve je hlavním tématem B linského dopisu. Copak Gogol neví, že právě církev je opovrhována? Že církev je poslední místo, kam by se lidé obraceli a hledali řešení svých životních problémů?

« ... : ! , , . : – , – . , , . »²³

B linskij jde ještě dál. Poukazuje na pedantství, ignorantství až fanatismus duchovních.

²² Dvořák, V. *Záhadný Gogol, paměti, korespondence, dokumenty*. Praha, 1973, str. 17

²³ B linskij, V. G. *Dopis Gogolovi*. Praha, 1951, str. 25

B linského nesmírně pobouřila Gogola slova o nicotnosti člověka a potřebě se navrátit k Bohu tím způsobem, že se všemu a všem podléhá, dokonce i carovi. Podlézavost carské moci a snaha se stát pokornějším než všichni ostatní ho vedla k myšlence o hrdosti a slabomyslnosti Gogola, který dával sám sebe za příklad. B linskij nemohl uvěřit tomu, že autor, který se oddal lži a zahodil svůj talent. V době, kdy lidé ctí spisovatele jako své jediné vůdce a spasitele od ruského samodržaví a pravoslaví, nejsou schopni odpustit Gogolovi obrát.

Závěrem svého dopisu B linskij poukazuje na to, že zde se nejedná o jeho osobnost nebo předmět knihy, ale jde zde o samotné Rusko, o pravdu a o ruskou společnost. B linskij prosí, aby se vzdal své knihy a jejích myšlenek, kterou považuje za plod hříchu hrdosti, a aby se navrátil zpět ke své tvorbě.

Gogol byl otřesen nespravedlností všech výtek. Sepsal dlouhý dopis na svou vlastní obhajobu, který nakonec ani neodeslal. Poslal jen krátkou zprávu s přáním duševního pokoje, bez kterého nelze nikde rozumně jednat. Převodní dopis však zněl takto:

« ... ,
 , — , , — , ,
 , ,
 , ? ,
 ,
 . , ,
 , ,
 ... , ,
 , ... »²⁴

Gogol svému příteli Pavlu Annikovu píše, že B linského dopis ho ani nezranil svým nepřijetím, ale spíše jeho nekřesťanským přístupem. Na konci dopisu vyslovuje svůj bratrský soucit s hněvem B linského.

B linského dopis byl rozšířen v opisech a ve 40. - 50. letech se stal bojovým programem ruské demokracie. Jeho veřejná distribuce byla zakázána. První výtisk byl vydán v Londýně v časopise « ... a » díky Gercenovi. Nazpam ho znali i lidé

²⁴ Дво́раковá, В. *Зáhadný Gogol, paměti, korespondence, dokumenty*. Praha, 1973, str. 330

v zahraničí. V roce 1859 byl dokonce Fjodor Michajlovič Dostojevskij za šíření tohoto dopisu odsouzen k smrti.

Z deníků Lva Nikolajeviče Tolstého můžeme sledovat jeho názorový vývoj na Gogolovu poslední knihu. V roce 1857 pojmenoval dopisy svinstvem a o třicet let později je nazval pozoruhodným dílem, které nebylo pochopeno a teď jen leží v šuplíku skryto před světem.

Podíváme-li se na ohlasy pozdějších autorů, opět se setkáváme s rozporuplnými názory. Sergej Govlatov ve své přednášce «
» z roku 1982 mluví o tom, že Gogol ve své knize omlouvá zotročení a nakonec umírá jako absolutní blázen.²⁵ Opakovaný názor má literární kritik Igor Zolotusskij, který nazývá Gogolovu knihu *knihou srdce*, která neměla nechat lhostejného žádného člověka.²⁶

4.3. Reakce církve

Reakce církve na tuto knihu byla zdrženlivá. Církev se nerada vměšovala do světské literatury, ale stále zůstávali na křesťanské půdě ti duchovní, kteří se vyjádřili k této knize buď kladně nebo záporně. Gogol na které představitel církve sám požádal, aby mu napsali svůj názor. My vybíráme jen ty, které měly velkou autoritu ve společnosti a promítly svými myšlenkami následné Gogolovo jednání.

Na Gogolovy reakce se ozval svatý Ignatij (Briancaninov), který ve své době byl archimandritou a opatem v klášteře poblíž Petřeburgu -

a dále i episkopem Kazanským a Kermenským. Byl velice ctěn za svou duchovní službu a za zkoumání rukopisů svatých otců, za práci v klášterech i za svou literární tvorbu. Naklonil si srdce i samotného cara Nikolaje I., který mu s důvěrou svěřil -

, aby z něj vytvořil klášter, který by byl vzorem pro všechny ostatní v celém Rusku. Ignatij pocházel ze šlechtické rodiny, která mu poskytla dobré vzdělání. Již jako dítě však spíše vyhledával samotu a přebýval na modlitbách. V roce 1826 na žádost svého otce absolvoval Vojensko-inženýrské училище, po němž si mohl vybudovat skvělou kariéru, ale dal přednost mnišskému životu. Jeho osobnost se dále vyvíjela, pronikala i do

²⁵ , . [online]. - , 1982, 111. Dostupný z
www: <http://www.sergeidovlatov.com/books/blesk.html>

²⁶ Lib.ru: . [online]. , 1979. Poslední revize 2000. Dostupný z
www: http://az.lib.ru/g/gogolx_n_w/text_0230.shtml

literárního světa. Napsal množství knih o mnišství, úvahy o Bibli a vytvořil i studie svatých otců. K tomu všemu si vytrvale dopisoval se svými *bratry a sestrami* v Kristu, kteří u něj hledali duchovní podporu a radu.

Z jeho biografie můžeme usoudit, že to byl člověk, který denně pobýval v Boží blízkosti a stále se duchovně vzdělával. Jeho názor na Gogolovu knihu byl sepsán v dopise, který poslal Pletněvovi, který ho pak dále poslal samotnému Gogolovi. V něm z etelně vyjádřil svou nespokojenost s myšlenkami. Vyslovil názor, že se v tomto díle setkává světlo s tmou a že tyto *eposy* a jsou jen prostě edkem ke sdílení autorových pocitů a popisu určitého duchovního stavu. Je zde více duševního než ryze duchovního. Doporučil proto autorovi, aby se raději věnoval dle kladnějšímu studiu církevních otců, u kterých může najít duchovní pravdu.

Gogol, který obdržel tento dopis, píše hned na něj odpověď z Neapole, kde pobýval v květnu 1847. Vyjádřil nesouhlas se soudem, který Ignatij vyslovil, a vyčetl mu, že nemůže zcela posoudit jeho knihu, když nezná potřeby lidu, který nežije v klášteře jako on. Na obhajobu však musíme poznamenat, že svatý Ignatij znal dobře okolní svět, protože ještě před vstupem do kláštera se pohyboval ve vysokých kruzích společnosti a měl tu možnost poznat svět i jeho problémy. Gogol však svá slova myslel ještě jinak. Poukazoval totiž na lidi nevěřící, kteří bloudí jako ztracené ovce v tomto světě. Právě jim je adresována jeho poslední kniha. Právě k nim chce promlouvat a touží z celého srdce, aby po přečtení jeho knihy byli pohnuti a spíchali si přečíst svatá evangelia. O této touze píše otcí Matoušovi a vyslovuje názor, že touha člověka se stát lepším může vést k tomu, že se může obrátit k Bohu a uvěřit. Tato Gogolova touha promluvit ke tenám a poukázat na dležitost víry v jejich životě měla své pokračování a množství nedorozumění a vzájemného nepochopení.

Jedna z nejvlivnějších osob, která Gogolovi zasáhla do života, byl již zmíněný otec Matouš Konstantinovskij. Když Gogol pobýval v Neapoli v roce 1847, dozvěděl se od A. P. Tolstého o tomto výjimečném duchovním, který působil ve Rževu. V době, kdy byl vládní kritikou, se rozhodl napsat o radu otcí Matoušovi. Žádal o jeho názor na knihu *o otevřených výtkách* k ní. Odpověď přišla hned vzápětí. Otec Matouš nepřijal Gogolovu knihu, nejvíce ho pobouřily části o převlastnění si práva poučovat lidi v jejich duchovním životě a část, kde se Gogol snažil přiblížit světské divadlo duchovním způsobem. Už v tomto dopise oba začali diskutovat o tom, jaký vliv může mít duchovní a světský pohled na běžného člověka. Zajímavostí je, že

dopisy od Matouše nebyly dochovány až na jeho poslední odpověď sn před Gogolovou smrtí, ale podle formulací autorových odpovědí můžeme odvodit některé skutečnosti.

Jejich korespondence měla zásadní vliv na posledních pět let Gogolova života. Přilnul ke svému adresátovi, a přestože měli množství neshod a hádek, velice si jej vážil a dal na jeho názor.

Témata duchovní obnovy, možnosti plnění Boží vůle literární činností i odchod do kláštera, to byla jen část z toho, o čem si psali. Některá Matoušova slova byla velice rázná a strohá, někdy byl Gogol tímto slovy zcela ochromen.

«... , , . , , , ... ? , , , , , - ».²⁷

Abychom mohli lépe určit jejich vzájemný vztah, to, co přitahovalo Gogola, musíme se blíže seznámit s životem otce Matouše. Matouš Konstantinovskij byl povahou skromný a milosrdný. Ve svých dvaceti letech se oženil a jeho domem byl vždy otevřen pro potřebným a chudým. Lidé pracující v jeho domě nebyli v úctě, proto každý víkend všem předčítal z Bible a hovořil o Bohu. Získával si tím důvěru svých poddaných, ti k němu chodili pro radu a vážili si ho. Byl velice zdrženlivý, nejedl maso a nikdy nezmeškal nedělní bohoslužbu. Měl neuvěřitelný dar zpodobování Božího slova, kdy předával z etelna jasné poselství evangelíí. Dokázal kázat i bez přípravy několik hodin. Roku 1853 jeho kázání navštívil sám imperátor a byl jím zcela unesen.

V průběhu Matoušova života se stalo několik zázraků, které znatelně ovlivnily jeho život. Už ve svých pěti letech se toužil naučit číst, o dva roky později už četl církevní noviny. V osmi letech byl umístěn do tverského kněžského semináře. Zde se projevil

²⁷ 9 < . . 1847>. Dostupný z www: <http://feb-web.ru/feb/gogol/texts/ps0/psd/psd-300-.htm>

potíže s učením a chápáním duchovních knih. Urputně se proto modlil k Bohu, aby tyto potíže zmizely. Tak se tomu stalo při jedné modlitbě, kdy se mu zjevil jeden z jeho přítelů, ke kterému se modlil a ten mu požehnal. V tu chvíli Matouš cítil jako by mu byl sejmut závoj, který mu dal pocit svobody a lehkosti.

Další zázrak se udál v jeho pokrojejší v ku, kdy zápasil s bolestí očí a hrudníku. S modlitbou a vírou se vydal k prameni vody z objeveného hrobu kněžny Iulianie, kde však zbylo jen bahno. To mu však nezabránilo toto bahno vypít a pomazat si jím oči. V tu chvíli byl okamžitě uzdraven. Sám v tom neviděl nic neuvěřitelného, vždyť v evangeliích je zapsáno množství sv. dectví, kdy Ježíš uzdravoval nemocné, slepé a posedlé, tak i on byl uzdraven a od té doby už nebyl nemocný, jak sám konstatoval po této události.

Gogol byl fascinován hlubokou vírou otce Matouše a se stále v tší d v rou p istupoval ke svému *duchovnímu otci*. Považoval ho za nejchytřejšího člověka, kterého kdy ve svém životě potkal, a uvažoval, že když bude spasen, tak jen díky přítelům otce Matouše.

Po dobu pti let, kdy trvalo jejich přátelství, se jejich vztah natolik prohloubil, že okolí začalo v určitých směrech podezírat Matouše Konstantinovského a dávat mu za vinu na které duchovní i osobní proměny Gogolových názorů. První obvinění se týkalo mnišství. Otec Matouš se bránil, že nechtěl Gogola přemlouvat k tomu, aby odešel do kláštera, ale radil mu:

« ..., ...
... ;
».²⁸

Historik Nikolaj Barsukov dále poznamenává, že tyto myšlenky se u Gogola objevily po dlouhé době od seznámení s otcem Matoušem.

Dalším obviněním bylo to, že Matouš osobně ponoukal Gogola k tomu, aby spálil druhý díl ... I zde se musel duchovní ohradit. Přiznává, že etl na které kapitoly tohoto druhého dílu a měl velké výhrady vůči některým postavám, které se v něm nově objevovaly. Postava duchovního prezentovala reálného člověka, kterého by tená okamžitě rozpoznal, a postava gubernátora byla svou povahou a charakterovými rysy zcela nereálná. Proto doporučil nevydávat tento druhý díl s obavou, že Gogol sklídí ještě v tší

²⁸ ..., ..., ..., 2004, ..., 327

p *p* . :
— *p* , *p*
... *p* , ! - —
p *p* . - ,
p *p* ...
, .
.
— ,
.»

Tím m žeme uzav ít kapitolu týkající se otce Matouše a podívat se za ohlasem, který p išel rok po vydání . Stepan Ševyrev píše jakési ohlédnutí za bou livou dobou, kdy tato kniha spat ila sv tlo sv ta. Celá Moskva považovala Gogola za blázna, který zahodil sv j talent a pouští se do pou ování lidí, aby dbali na sv j duchovní život a obrátili se k Bohu. Tuto stránku Gogolova myšlení a vnímání tená i neznali. Práv v poznáváme skute něho Gogola. To se samoz ejm publiku nelíbí. Zvykli si na satirika, který poukazoval na prostopášnost života a bídny stav Ruska. Poslední kniha otev ela tajemství Gogolovy duše, ukázala na jeho myšlenky a pohnutky. Ševyrev dále poukazuje na autorovu hlubokou náklonnost k pravoslavné církvi a její výsostný význam pro ruský národ i samotné Rusko. Jedin církev m že smít lid s vládou a se sebou samým.

Literární kritika, kritika p átel i duchovních dostala Gogola na kolena. Ve svém dopise Aksakovu v srpnu roku 1847 vyznává, že to byla jen Boží v le, aby on sám mohl pocítit porážku, a p iznává, že každá kritika, kterou sklídil, m la své opodstatn ní. Práv díky ní se nau il v tší poko e, na jíž pot ebu upozor oval ve svém dopise « o ».
». Sv j dopis Aksakovovi uzavírá myšlenkou, že opravdový soud nad jeho dílem vysloví jen ten nejmocn jší, B h sám.

5.

byla vydána až po Gogolově smrti v roce 1855 v knize . Tento název – , zvolil S. P. Ševyrjev, který se podílel na publikaci této knihy. Gogol sepsal svou v průběhu léta roku 1847. Měla to být jeho reakce na kritiku, která byla vyřazena proti jeho i s dalšími dodatky k jeho předchozím knihám, které nebyly správně pochopeny.

Kritikou byl vládnut povážlivě on sám a ne jeho kniha. V průběhu roku 1847 se zformovaly tři proudy smýšlení o Gogolově poslední knize. Jedni knihu považovali za plod hrdosti člověka, druzí ji zcela nezavrhli, ocenili ji jako dobré dílo, ale stále měli množství výhrad, třetí knihu označili za výtvor člověka hluboce vnitřního. Zcela nejednotné názory, nepochopení autorových záměrů a vbec účelu knihy, vedly Gogola k tomu, aby sepsal svou , která přímo reagovala na konkrétní výtky a obhajovala vlastní pojetí.

Jeho setkání s lidskou krutostí, kdy mu lidé přímo do očí říkali, že se zcela zbláznil, ho vedla k tomu, aby otevřel ještě více svou duši. Své poslání sloužit lidem naplňuje jako spisovatel. Touto touhou byl poháněn již od raných let. Hledá své místo ve společnosti a nalézá ho zde. Na poli literatury. Jeho schopnost dobře odhadnout člověka mu pomáhá přesně a s nadsázkou popisovat své postavy. Gogol komentuje svá předchozí díla, hlavně a . Píše o Puškinovi, který byl iniciátorem prvotních myšlenek k napsání těchto dvou děl. Právě v těchto knihách chtěl Gogol podat zprávu o ruském národu, o tom, co je vlastní ruskému člověku. Právě zde nachází svou službu, službu vlasti. Při svých dlouhodobých cestách sleduje lidi, jejich chování a jednání a tyto knihy mají být odrazem toho všeho. Díky tomuto sledování a poznávání duševní bídosti člověka se Gogol obrátil k Bohu a uvěřil ve vykoupení z hříchů Ježíšem Kristem. V tomto období probíhá jeho zkoumání vlastní duše, a právě ve svých knihách odhaluje svou nicotnost, kterou maskuje chováním jednotlivých postav. Sbírá vtipy, historky a používá je ve svých knihách jako východisko k jednotlivým situacím a zmínám dle svého.

Jeho touha tvořit a jeho vnitřní, duchovní proměny byly hlavními důvody k tomu, aby se stále více ponořoval do sebe a stále více se vzdělával. Čtení knih svatých otců, zkoumání Písma ho přivádělo na myšlenky, že chce právě cestou napsání knihy se podílet o své zkušenosti a ukázat Rusku, co je to láska k bližnímu. Protože když milujeme svého

bližního, chceme mu pomoci a s pokorou vznášíme námitky v i jeho chování, které m že lov ku velice uškodit. V em však spo ívá život? Práv naším životem máme sloužit Bohu a lidu. Službou m žeme m nit lidské charaktery a u it se v našich vztazích d v ovat Bohu, který nás prom uje a ukazuje, jakým zp sobem být *správným* k es anem. Práv láska k bližnímu byla východiskem k Gogolovu nepochopení lidí, kte í ho kritizovali. Z pouhých pár slov posuzovali celé jeho dílo. Jak si m že lov k v bec dovolit vy knout n co tak ohavného a nep emýšlet, jak moc m že ublížit? Jak se lov k m že sám nezamyslet nad tím, jaký dopad m že mít slovo, které vy kl bez pozastavení se nad tím, zda by jemu samotnému bylo p íjemné p íjmout takovou kritiku?

S takovými myšlenkami p íšel Gogol ve své . Vyznává, že jeho duše je absolutn vy erpaná a zdrcená slovy všech kritik . Hledá však ve všem to pozitivní a vychází z tohoto *praný ování* posiln n a s rozvahou vše p íjímá.

Zpov jako literární žánr není zcela obvyklá ve sv tské literární sf é. Zpov je charakteristická pro katolickou a pravoslavnou církev, kde lov k, který p ichází k duchovnímu se vyzpovídat, se kaje ze svých h ích , touží po smí ení s lidmi, se kterými m l rozepte, a zavazuje se k náprav svých in . Gogol otevírá své nitro nejenom Bohu i duchovnímu, ale kaje se p ed celým národem. Zpovídá se nejen jako lov k, ale i jako spisovatel. Proto analyzuje svou dosavadní spisovatelskou dráhu. Proto vyplouvají na povrch skute nosti, které stály za napsáním jednotlivých znám jších d l. P edstavuje sv j proces tvorby. Od první myšlenky, tvo ení postav, po um lecké ztvárn ní.

Jeho p evážn reagovala na B linského dopis, protože ten Gogola zasáhl ze všeho nejvíce. B linského obvin ní, že se a

vydala na cestu zpáte nictví, že hledala v minulosti a ve starých po ádcích východisko všech problém , vedlo Gogola k napsání vlastní obhajoby. Nikdy nepovažoval Evropu i celkov Západ za nepot ebný, nezavrhoval jej. Mnozí si práv toto za ali myslet a o to v tší bou i autor vyvolal. Jak již bylo zmín no, Gogol cht l prozkoumat a vystavit na odiv ruskou p irozenost, ruskou duši. Rozhodn nezamýšlel zavrhnout evropské názory a filozofii. Cht l nejd íve d kladn ji poznat vše, co je ruské, jemu nejbližší a až potom se zabývat myšlenkami z Evropy. Jestliže chceme p ínášet do spole nosti nové názory a uplat ovat je, nejd íve musíme poznat to, co máme my sami ve svém národ , a potom sami zvážít, co nového je pot eba vnést, a posoudit, zda je to v bec pot eba.

Cesta zavržení, nepochopení a krutý pád Gogolovi dal poznat, jak je d ležité si vážit lidí, blízkých p átel, kte í vid li jeho bolest a i když by taky m li, co mu vy íst,

ušetřili ho a poskytli mu slova podpory v době, kdy mu bylo nejhůř. Na konci své vyjádření v diskuzi lidem, kteří se nebáli zapít sami sebe a v těžkých chvílích myslet na Gogolovo blaho. Právě sebezapření je jednou ze ctností, která pozvedá Ducha a které bychom si měli vážit více.

Gogolova nám přináší další a zcela nové informace o jeho myšlení. Hluběji pronikáme do autorova nitra a zjistíme, že byl citlivým a vnímavým člověkem, který celý svůj život usiloval o blaho druhých, ale zprvu sobě, kterým se snažil projevat svůj zájem o lidi, nebyl zrovna nejvhodnější. Jeho upřímná touha předit lidem radostnou životní okrasu a lásku a možnosti sebekázně, vedla v jeho době k nepochopení a odsouzení. Jeho zranitelnost otevírá zcela novou perspektivu pohledu na známého satirika a humoristu. Poslední roky života odhalují Gogola vnitřní svět. Svět duchovního zápasu o vlastní identitu před Boží tváří, přehodnocování svých dřívějších činů a hlavně osvobodování se od svůlnosti. Touha po *Božím ráji* ho vedla k ještě v těmto ponoření se do sebe, ale zároveň i otevření se jakékoli kritice a prozkoumávání své vlastní duše. Hluboce vnímající Gogol vnášel svou zcela novou, co nenechává klidným žádné srdce. Vyznání a pokorenost se před námi ukazují skutečnou spisovatelovu duši, která svou láskou k lidu byla vždy připravená a odhodlaná pohotově sloužit svým slovem člověku, kterému věřil a kterého miloval.

6. Závěr

Nikolaj Vasiljevič Gogol byl jedním spisovatelem 19. století, který vešel do literárního povědomí jako satirik a humorista. Jeho díla vždy ukazovala reálný pohled na život ruského člověka. Humor, groteska a výsměch lidským špatným vlastnostem vyzývaly jen k smíchu, ale i k zamyšlení se nad sebou samým. Gogolova celoživotní touha sloužit lidem jakýmkoliv způsobem, ho vedla k tomu, že vystídal množství zaměstnání, prošel si mnoha pády a odmítnutími, až na konec zakotvil na poli literatury. Právě pomocí umělecké tvorby naplnil své představy o službě lidem. Už od dětství byl veden svou matkou k víře, která pro něj způsobovala nemalou hloubku, ale postupem času změnila jeho osobnost. Později, konkrétně ve 40. letech 19. století, dochází v Gogolově životě k religiózní krizi, která ho nutí přehodnocovat svá předchozí díla a úspěchy. V jeho duši probíhá vnitřní boj o duchovní jistotu. V té době přichází s nápadem vydání dopisů, které si psal se svými přáteli a ve kterých vidí množství užitečných rad do života. Zde se otevírá poslední kapitola Gogolovy literární tvorby, která samotnému autorovi přinesla množství trápení a nepochopení ze strany vlastního okolí.

Obraz satirika, který o sobě Gogol vytvořil ve společnosti, se mohl v obrazu moralizujícího člověka, který si bere právo na poučování a prorokování. Tento nový náhled do autorova života, do jeho vlastního nitra, otevírá jen i zcela jinou perspektivu. Skrytá tajemství a touhy hluboce vnitřního člověka na straně jedné a posmívavé hlasy postav Gogolovy prózy na straně druhé, vnášejí do literární společnosti zmatek a rozpor. Literární kritika se staví k jeho vydání převážně negativně. Nechápe, jak je možné, že autor, který svou útočnou prózou na společenské poměry a lidské neštěstí, měl obhajovat carismus, poddanství a prosazovat příklon k pravoslavné církvi, která už dávno nehraje důležitou roli v lidských životech. Je to doba rozdělení společnosti na západníky a slavjanofily a urputnému napětí mezi těmito skupinami. Sám Gogol se oficiálně nepřihlásil k žádnému proudu, názorovlnul více k slavjanofilům, ale nebránil se novým myšlenkám ze Západu.

Kritika jeho předvedla Gogola na pokraj sil. Kritici literárních časopisů smetli knihu jako nejvšestí zlo, duchovní představení se báli nejasného a negativního vlivu na společnost. Nejvšestší zlom přinesl dopis Bělinského, který neskutečně zasáhl Gogol v život. Po další generace tento dopis změnil svůj význam dle potřeb dané doby. Strohá kritika, která neznala slitování, byla poslední tečkou k napsání vlastní

obhajoby v i sob samému i v i kritice. Na adu p ichází , která zcela otevírá myšlení a duši autora. Gogol seznamuje tená e se svými úmysly v napsání poslední knihy, reaguje na jednotlivé kritiky, nejvíce však na kritiku B linského, p ehodnocuje své dosavadní dílo a snaží se je sám podrobit cenzu e, tentokrát cenzu e Boží. V této chvíli každá innost má sloužit Bohu a t m nejvyšším zám r m.

V posledních p ti letech svého života m l Gogol nablízku lov ka, který velice ovlivnil jeho jednání a uvažování. Byl to svatý otec Matouš, který pro n j byl *duchovním zrcadlem*. Práv na tuto osobu padalo nejvíce obvin ní, která se týkala duševního stavu Gogola. Sám Matouš však tato obvin ní vyvracel zcela jasn a kategoricky. Proces o iš ování se od sv tslosti vedla Gogola k obnovení svého myšlení po vzoru evangelií a následn ke z eknutí se všeho, co nebylo napsáno nebo ud láno pro Boží dílo. Tento obrat nám ukazuje, jak m že lov ka nesmírn ovlivnit víra a myšlenky okolí. Do jaké míry m že lov k zm nit své chování a jednání, když je pod vlivem dogmatického p esv d ení, že vše je v rukou Božích i samotná autorova poslední kniha, která byla napsána s nej istšími úmysly, p edstoupí a bude souzena jen tím nejvyšším, Bohem.

Gogol se obával Božího soudu. Od d tství mu matka p ed ítala knihu Zjevení, kde se popisuje tento soud a um la poutav vypráv t další biblické p íb hy, které v malém Gogolovi vyvolávaly strach a báze p ed Bohem. V roce 1852 Gogolovi umírá jeho blízká p ítelkyn a práv tento okamžik je vrcholem všeho z dosud prožitého trápení. Ochromen úzkostí se Gogol v dob p ed vlastní smrtí postí, snaží se p ed Bohem ospravedlnit za vše, co b hem svého života vykonal. Uv domoval si vlastní pýchu a nedokonalost své myšlenky pou ovat ostatní. P i návšt v Jeruzaléma byl zcela poko en svou h íšností a zaslepeností. Autor klesl na nejhlubší dno a zpovídal se nejen ze svého života, ale i ze svého celoživotního spisovatelského díla.

Je nesmírn pozoruhodné zjišt ní, že duchovní zm ny v lidských životech vyvolávají ze strany okolí vzdor a nepochopení. Sv dectví množství v ících lidí, kte í prošli duchovní obnovou, hovo í o nep íjetí okolím, ale na druhé stran o nesmírném pokoji a vyrovnanosti ve vlastním život . Je pravda, že když lov k dojde k ur ítému bodu, kdy je smí en se vším, co ho v život potkalo a pozná Boží milost a lásku, kterou B h nás miluje a vede, potom nepot ebuji nic víc než p ebývání v Boží p ítomnosti a na modlitbách i p stu. Když lov k je vytržen z b žného života a upírá sv j zrak k Božímu tr nu, vše ostatní mu pak p ípadá nepodstatné a ned ležité. Tak i Gogol došel na tuto cestu, kdy se B h pro n j stal vším. A tak mohl v pokoji spo inout v Božím náru í, kam upíral sv j zrak v pr b hu psaní svých posledních d l.

7. Seznam použité literatury

Knihy:

... : « ... », 1992. 560 .
ISBN 5-268-00183-3.

... , . « ... » ... - : - , 2008.
380 . ISBN 978-5-9725-1523-3.

... , . . . ,
- : , 2009. 615 . ISBN 978-5-91041-039-2.
... , . . Paris : YMCA-PRESS, 1976.
146 .

B LINSKIJ, V. G. *Dopis Gogolovi*. Praha : Slovanské nakladatelství, 1951. 62 str.
... :
... , 1998. 1312 str. ISBN 5-
85524-031-2.

Bible, p eklad 21. století. Praha : BIBLION, o. s., 2009. 1564 str. ISBN 978-80-
87282-00-7

... , . . ,
: , 1909. 231 .
... , . . : , 2009. 445 . ISBN 978-
5-235-03228-6.

ST PANOVA, L. V., VYCHODILOVÁ, Z. *Reálie ruské pravoslavné církve*.
Olomouc : Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, 2003. 91 str. ISBN 80-7067-857-7
... . : YMCA-PRESS. 262 str.
... , A. : , 1996. 351 .
ISBN 5-88091-030-X.

GOGOL N. V. *Bláznovy zápisky, Nos*. Dvoujazy ný nezkrácený text s komentá em.
Praha : Garamond, 2008. 220 str. ISBN 978-80-7407-025-9.

DVO Á KOVÁ, V. *Záhadný Gogol, pam ti, korespondence, dokumenty*. svazek
52. Praha : ODEON, 1973. z ruských originál . . ,
... , . 10-14, , Moskva 1937-52. 493 str.
ISBN 01-121-73.

1.
: « », 2009. 400 . ISBN 978-5-9932-0412-3.
GOGOL, N. V. *Hry a Aktovky*. Hradec Králové : Cyindr, 2002. 213 str. ISBN 80-901888-6-9.
: « », 2004. 520 . ISBN 5-86809-045-4.

lánky ze sborníku:

In: KOST ICA, V. *Gogol a naše doba, Ke dni výro í narození N. V. Gogola*. Olomouc : Univerzita Palackého, eská asociace rusist , 1984. s. 29-37 ISBN 55-355a-84.
. 1847. In: *1843-1848*. III.
: , 1948. . 687-706

Internetové stránky:

» [online]. 2012. Dostupný z www: <http://gippius.com/doc/articles/gogol-i-belinsky.html>.
[online]. 26/2002 " Dostupný z www: <http://vos.1september.ru/article.php?ID=200202608>.
[online]. 2000. Dostupný z www: http://hrono.ru/biograf/bio_t/tolstoy_ap.html.
[online]. 2003-2010. Dostupný na www: <http://www.zhukovskiy.net.ru/lib/sa/author/100002>.
[online]. 9 < . 1847>. [online]. Dostupný z www: <http://feb-web.ru/feb/gogol/texts/ps0/psd/psd-300-.htm>.
Pravoslavie.Ru. [online].
2. , 2008. Dostupný z www: <http://www.pravoslavie.ru/smi/36616.htm>.

[online]. - :
« », 1982, 111. Dostupný z [www:](http://www.sergeidovlatov.com/books/blesk.html)
<http://www.sergeidovlatov.com/books/blesk.html>.

Lib.ru/ . [online]. : "
", 1979. poslední revize 2000. Dostupný z [www:](http://az.lib.ru/g/gogolx_n_w/text_0230.shtml)
http://az.lib.ru/g/gogolx_n_w/text_0230.shtml.

Lib.ru/ . [online]. 1933. Poslední revize
2009. Dostupný z [www:](http://az.lib.ru/w/weresaew_w_w/text_0230.shtml) http://az.lib.ru/w/weresaew_w_w/text_0230.shtml

Resumé

Bakalářská práce *Duchovní próza N. V. Gogola* je postavena na principu hlubší analýzy autorova života a jeho religiózního prožívání. Pozornost je nejvíce věnována autorovi poslední vydané knize, se kterou práce blíže seznamuje a odkazuje na další souvislosti v tvorbě této korespondence. Dále se zkoumá, která byla prvním reakcí na dobovou kritiku.

Hlubším poznáním osobního Gogolova života, výchovy, vlivu okolí a hlavně jeho duchovního života, který se v průběhu celého života neustále proměňoval, práce ukazuje bohatou spojitost s autorovým literárním dílem. Vliv jednotlivých významných osobností, kritiků, přátel i rodiny Gogola vede k osobní proměně tvorby práce. Práce se zabývá tímto proměnami a zaměřuje se na poslední léta autorova života.

Vydání Gogolových spisů vedlo společnost k bouřlivým diskuzím o samotné knize, ale i o samotném autorovi. Jak kritika literární, tak i kritika jednotlivých duchovních děl pro Gogola zásadní význam. Religiózní krize, kterou autor prožíval ke konci 40. let byla popudem k vydání knihy s radami a poukazy, kde se, po vzoru pravého křesťana, rozhodl podílet se i s vlastním myšlenkami a otevřít tak otázky k vlastnímu zkoumání. V této knize vidíme zásadní proměnu v nazírání na svět a hlavně právě v tomto díle se setkáváme se skutečným Gogolem, který byl pro své okolí doposud tajemstvím.

Nepřijetí kritikou autora zlomilo a jeho vysoké cíle, obrátit celé Rusko na cestu víry, se nevyvedly. Jeho nepochopení důvodů kritiky mělo za důsledek ještě větší otevření své vlastní duše. Přehodnocování a zkoumání sebe samého odkrylo i skrytá zákoutí z tvorby, na kterých dle jeho názoru naskytla náhled do autorova nitra a přesvědčila nás v tom, jak velký vliv má křesťanská víra a morálka na lidský život.

Nepřijetím okolím a odmítnutím Gogolova uvažování a jednání, se autor ocitá na pokraji svého života a na pomyslném vrcholu své duchovní cesty. Hluboké prožívání spojené se silným přesvědčením vede autora k pokání a uznání všech dosavadních chyb a k touze vše napravit. Tato náprava spočívala v dlouhých přemýšleních a očištění se před Bohem za vše, co kdy napsal špatného nebo nevhodného. Spojením všech těchto okolností sledujeme obrat literárních záměrů v Gogolově próze a můžeme konstatovat, že lidská duše je vskutku tak nepopsatelná a těžce prozkoumatelná, že spojení lidského života s vírou může přinést mnoho rozporuplných situací a obrátit nás na zcela jinou cestu a také

přinášet i nepochopení ze strany našeho okolí. Toto vše platí i v díle Nikolaje Vasiljeviče Gogola, který uzavřel svou literární dráhu vzdáním díky a oslavením jména svého nejvyššího Soudce, Boha.

